

ИНГЛИЗ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИДА СЕХРЛИ ТАЁҚЧА ОБРАЗИ ТАЛҚИНИ

Н.Джумаева

БухДУ инглиз тилшунослиги кафедраси катта ўқитувчиси

Abstract:

The involvement of magic objects in fairy tales plays an important role in determining the nature of fairy tales. The article discusses the image of magic wand in English folk tales and its specific features.

Key words:

Folklore, fairy tales, magic items, magic wand, religious legends, fairy, witch, transformation, fairy tale hero.

Сеҳрли фантастик эртаклар эртакларнинг алоҳида турини ташкил қилади. Хусусан, сеҳрли предметларнинг иштироки бундай эртакларнинг табиатини белгилашда муҳим аҳамият касб этади. Фаройиб хусусиятли предметларга сеҳрли узук, очил дастурхон, қайнар хумча, ур тўқмоқ, учар гилам, кийса кўринмас ҳолга эврилтирадиган қалпоқ ёки тўн, еса яшартирадиган ёки соғайтирадиган, ҳатто ўлдириши мумкин бўлган олма, сеҳрли қилич, сеҳрли таёқча ва хоказоларни мисол қилиш мумкин. Сеҳрли таёқча образи, асосан, ғарб эртаклари, хусусан, инглиз халқ эртакларида учрайдиган тилсим предмет бўлиб, ўзбек фольклорида бундай образни учратмаймиз.

Фольклоршунослар Эрнест ва Йоханна Лейнерларнинг фикрига кўра, сеҳрли таёқлардан фойдаланиш мотивининг асослари Инжилдаги диний афсоналарга бориб тақалади.

Айтилишича, ўтмишда профессионал сеҳрларлар Аароннинг таёғи рамзидаги новдадан сеҳр кучи тимсоли сифатида фойдаланишган. Бу новда керакли вақт ва зарур шароитда сеҳрли таёққа айланиб, одамларга ёрдам беришига ишонилган.

Мусо пайғамбар ҳақидаги афсоналарда унинг мўъжизавий кучга эга сеҳрли таёқ асоси бўлганлиги айтилади. Мусо алайҳиссалом у орқали Қизил денгизни иккига ажратиб, ундан осон кечиб ўтганча, бостириб келаётган душмандан халқини соғ-омон қутқаргани, тошдан сув чиқаргани баён этилади.

Ҳоруннинг ҳам сеҳрли асо таёғи бўлгани, уни улоқтирганда илонга айлангани ва бу илон атрофда йиғилган бошқа илонларни ютиб юборгани ҳикоя қилинади. Кейинчалик Мисрда балоларни бошлашга сабабчи бўлган бу қудратли таёқ асонинг Аҳд сандиғида хавфсиз сақлангани айтилади.

Сеҳрли таёқ образи қадимги юнон ёзувчиси Гомернинг “Илиада” ва “Одиссея” дostonларида ҳам учрайди. Бунда Гомер новда деган маънони англатувчи “rabdos” сўзини ишлатган, лекин бу сўз кичик ҳажмда англашиладиган таёқчани эмас, балки катта ва қалинроқ ҳажмдаги таёқни англатади.

Гомер сеҳрли таёқчаларни уч худо: Гермес, Афина ва Цирцея ишлатганини ёзади. Масалан, “Илиада”да Гермес сеҳрли таёқчадан фойдаланиб, одамларни ухлатади ёки уйғотади. “Одиссея”да эса Афина сеҳрли таёқча ёрдамида Одиссейни қари қилиб, кейин яна уни ёшартиради. Цирцея сеҳрли таёқча ёрдамида Одиссей одамларини чўчкага айлантиради. Кўринадики, Гомер сеҳрли таёқча образидан маъбудларнинг куч-қудратини бўрттириш мақсадида фойдаланган. Бунда сеҳрли таёқча “эврилтирувчи” хусусиятга эга тилсим предмет сифатида кўрсатилган.

Инглиз халқ эртақларида ҳам сеҳрли таёқча образи турли ҳолатларда бош қахрамонга кўмак берувчи, уни мурод-мақсадига, орзу-интилишларига етказувчи вазифасида талкин этилгани кузатилади. Масалан, “Қизил Эмтин” (“Red Ettin”) номли инглиз халқ эртагида сеҳрли таёқча образи учрайди. Унда хикоя қилинишича, эртақ бош қахрамони сафардалиги чоғида бир кекса аёлни учратади ва аёл нонидан бир оз беришини сўрайди. Йигит рози бўлиб, нонидан бергани учун аёл унга сеҳрли таёқ ҳадя қилади. Бу кекса аёл аслида яхши пари бўлиб, йигитга келгусида у билан содир бўладиган воқеалар ҳамда нима қилиши кераклиги ҳақида керакли маслаҳатларни беради. Сеҳрли таёқчадан тўғри фойдаланса, у йигитга кўп вақтлар хизмат қилиши мумкинлигини айтиб, кўздан ғойиб бўлади. Йигит даҳшатли ҳайвонлар яшайдиган жойга келиб қолганида, сеҳрли таёқча ёрдамида уларни енгади ва йўлида давом этади.¹

“Кейт Крекернатс” (“Kate Crackernuts”) эртагида бош қахрамон Кейтнинг опасининг боши сеҳр туфайли қўйнинг бошига айланган бўлади. Бир куни Кейт сеҳрли таёқчасини ўйнаб турган пари болага дуч келиб, шу таёқча билан уч марта урилса, опаси яна ўз холига қайтишини билиб қолади. Шундан сўнг Кейт пари болани ёнғоқ ўйинига чалғитиб, у тушириб қўйган сеҳрли таёқчани олади ва фартугига яширади. Уйига келгач, опаси Аннани таёқча билан уч марта уриб, сеҳр кучини йўқотади. Шу билан опаси яна ўз холига қайтади.²

“Қудуқдаги учта бош” (“Three heads of the well”) эртагида ўғай она зулмидан чарчаган малика ўз бахтини топиш учун сафарга отланади. Йўлда бир чолга дуч келади ва чол ундан егулик сўрайди. Қиз унга егулигидан беради. Чол эса қизга миннатдорчилик билдириб, қўлига сеҳрли таёқча тутқазади. Сеҳргар чол қизга унинг олдидан тиконли тўсиқ чиқишини ва шу сеҳрли таёқча билан уч марта урса, бу тўсиқ очилиб, йўлида давом этиши мумкинлигини айтади. Худди айтилганидек, қиз катта тиканли тўсиққа дуч келади ва сеҳрли таёқчаси ёрдамида уни кесиб ўтади.³

“Saint George of Merry England” эртагида сеҳрли таёқча жодугар томонидан бош қахрамон Жоржга ўзи билан қолиши учун пора сифатида берилади. Эртақ қахрамони эса шу сеҳрли таёқча ёрдамида сеҳрланган худуд ҳокимиятини қўлга киритади. У таёқча билан қудратли бир қояни урганида, қоя очилиб, ичида ёвуз сеҳргар ўлдирган барча янги туғилган чақалоқлар таналари кўринади. Жорж сеҳргарнинг қотил эканини билгач, таёқча кучидан фойдаланиб, унинг ўзини ўша ерга етаклаб боради. Сўнгра уни қояга қамаб, сеҳрли таёқча билан қояни урганча абадий ёпиб, жодугарни ўша ерда абадий қолдиради.⁴

Эртақларда сеҳрли таёқча, асосан, сеҳргар чол ёки пари томонидан ижобий қахрамонга тақдим қилиниб, унинг оғирини енгил қилишга, хар хил тўсиқларни осон енгиб ўтишига, муаммоларни тез ҳал қилишига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Jacobs J. English fairy tales and more English fairy tales. – London, 2002. – 408 p.
2. Steel F. English fairy tales. – London, 2005. – 142 p.
3. Касимова Р.Р. Ўзбек тўй ва мотам маросим фольклори матнларининг инглизча таржимасида этнографизмларнинг берилиши: Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси. – Т., 2018. – 252 б.
4. Расулова З. Ўзбек халқ сеҳрли эртақларида “ғаройиб буюмлар” (спецификаси, генезиси ва бадиияти): Филол. фанлари номзоди дисс. автореф. – Т., 2012. – 26 б.
5. Хокинс Дж., Делахант Э., Макдональд Ф. Толковый словарь английского языка Oxford English. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 556 стр.

¹ Jacobs J. English fairy tales and more English fairy tales. – London, 2002. – P.98.

² Jacobs J. English fairy tales and more English fairy tales. – London, 2002.- p. 142.

³ Jacobs J. English fairy tales and more English fairy tales. – London, 2002.- p. 156.

⁴ . Steel F. English fairy tales. – London, 2005. – p. 6.

6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. – 679 б.